

Maja Crnjac

studijska grupa: povijest i kroatistika

85

Dubrovčani između Mlečana i Ugrâ

Zdenka Janeković Römer, Višegradski ugovor temelj Dubrovačke Republike, Zagreb : Golden marketing, 2003., str. 173

U Povijesnom arhivu u Dubrovniku čuvaju se dva originalna primjerka Višegradske isprave pisane na latinskom jeziku, odnosno kancelarijskom goticom obloga tipa. Datirane su obje isprave u gradu Višegradu 27. svibnja 1358. godine, a označavaju važan politički događaj u dubrovačkoj povijesti, naime njihovim sastavljanjem dubrovačka je općina pravno potvrdila priznanje vlasti ugarske krune. Ta politička prekretnica - odstupanje Dubrovčana od mletačkog vodstva i izabiranje Ludovika I. Anžuvinca za kralja, odnosno prihvaćanje ugarskoga grba kao vlastitoga - označila je daljnje sazrijevanje dubrovačke autonomije. Temelji su toga razvoja položeni već u mletačkom razdoblju vlasti nad gradom od 1205. do 1358. godine, a konačnica je procesa, odnosno obličje samostalnosti dubrovačke općine ishodilo upravo pod okriljem ugarske krune. U godini 1526., nakon mohačkoga poraza, kada još nitko nije preuzeo prijestolje poginulog kralja Ludovika II., Dubrovčani su i dalje nastavljali izricati svoju odanost ugarskoj kruni. Nadalje, od tih su godina hrvatski književnici, pišući u dalmatinskim gradovima stalno ugroženim od turskih trupa, memorirali Dubrovnik u onovremeni prostor slobode.

Vrlo često, se i danas susrećemo na raznoraznim mjestima s tim mitom o Dubrovniku kao »oazi slobode«. Susrest ćemo se ujedno, i s tekstovima suvremenih povjesničara koji će nam pokazati kako je dubrovačka povijesna slika prožeta opsjedama Saracena, Makedonaca, Bizantinaca, Srba, Mlečana, Turaka, ... Naravno da promatranje složene povijesne zbilje ovisi o pitanjima koje povjesničar u analizi dostupnih mu izvora postavlja. Tekstovi komponirani kao sinteze nekih povijesnih razdoblja će dakako, što zbog skućenog prostora, što zbog namjerenosti izvanstrukovnoj, široj čitateljskoj publici, pojednostavljenim iskazima pristupiti dubrovačkoj povijesti. Dottična sintagma »oaza slobode« uporabit će se kako bi se objasnila različitost položaja većeg dijela hrvatskih zemalja naspram Dubrovnika. Naime, kada bismo ukratko i pojednostavljeno izdvajali ključne sastavnice dubrovačke dionice hrvatskog ranonovovjekovnog povijesnog razdoblja, zaustavili bi se na činjenici da je snalažljiva diplomatska politika grada, napose pri iznudbi plaćanja danka Turcima, održavala gradske institucije, donošenje i provođenje zakona, te mogućnosti međunarodnog trgovanja. Diplomatska vještina Dubrovčana ipak, nije svojstvena samo ranonovovjekovnom povijesnom razdoblju i u odnošajima s Turcima; za srednjovjekovno razdoblje možemo takvih diplomatskih akcija još više navesti. Najblistavija epizoda vještine dubrovačke općine oko pregovaranja, potpisivanja sporazuma, iznuđivanja najpogodnijih rezultata, izabiranja najpodobnijih građana za poslanike i cijeli protokol njihova opremanja u sjajne oprave, bez sumnje, je ona

višegradska.

Nova knjiga Zdenke Janeković Römer za temu analize i interpretacije ima diplomu Višegradskog ugovora, čin ovjere dubrovačkog priznanja nominalne vlasti ugarske krunice. Kao i svaki drugi, i ovaj je povijesni događaj dio šireg povijesnog kretanja, a ono što autorica knjige nudi jest preispitivanje i interpretacije svega onog događajnog i nedogađajnog što povijesni čin potpisivanja Višegradskog ugovora okružuje. Interpretacije nekih političkih prijeloma, kao što je u dubrovačkom slučaju odstupanje od nadležništva jedne vlasti i pristupanje drugoj, u historiografskom diskurzu nužno uključuju objašnjavanje doprijašnjeg spleta okolnosti koji tome prethode. Percepcija povjesničara se pri tome, ne zaustavlja samo na razdoblju označenom »prije«, već se u objektivu preispitivanja nađe i razdoblje »poslije«. Događaj što se postavlja u središte zanimanja rezultat je spleta okolnosti koji prethode, te se ujedno određuje početnom točkom nekom novom povijesnom kretanju. Takvom istraživačkom pothvatu težila je i autorica ove knjige.

Podijeljena je knjiga na 12 poglavlja, a prethodi im Uvod, transkript isprave Višegradskog privilegija i njegove minute (koncepta), te prijevod isprave i minute na hrvatski jezik. Pored završnog sažetka na hrvatskom i engleskom jeziku i neizostavnog pregleda korištenih izvora i literature, kazala te bilješke o autorici, knjigu upotpunjuju prilozi. Jedinicu Priloga čine transkriptirane isprave na latinskom jeziku: dva isječka iz dubrovačkih kronika što progovaraju o protoku višegradskih pregovora i isprave ugarskog kralja Ludovika izdane neposredno prije i poslije donošenja Višegradskog privilegija. Većina je tih isprava u knjizi i ilustrirana.

Nadasve je zanimljiv raspored izlaganja istraživane problematike. Donoseći transkript i prijevod teksta Višegradske isprave, autorica dopušta čitaocu da na temelju sadržaja teksta uvidi i sam povijesnu situaciju, sudonike, te okolnosti koje su prethodile sastavljanju povelje. Time je čitaocu omogućeno da i sam interpretira izvor iz prošle zbilje. Kasnije u knjizi sve nedoumice, nejasni pojmovi, formulacije u dokumentu Višegradske isprave bivaju objašnjenim. Autorica nudi osviješteno i nadasve iscrpno izvješće o vremenskom kontekstu »prije« i »poslije« Višegradskog privilegija izdanog 27. svibnja 1358. godine. A ono potpunjuje kritičkim preispitivanjem atribucija i značenja koje je ponajviše, historiografska praksa od 14. stoljeća do danas pridavala tome privilegiju.

Poglavlje »Diplomatička analiza Višegradskog privilegija« daje nam na uvid srednjovjekovni normirani običaj pisanja isprave prema točno zacrtanim pravilima izlaganja. Isto tako, spoznajemo kako i rad povjesničara na dokumentima poznaje stupnjeve rada i redosljed u predočavanju rezultata. Pored vanjskih i unutarnjih diplomatskih obilježja, autorica je posegnula i ka kompariranju sadržaja teksta Višegradskog privilegija s tekstovima isprava što je ugarski kralj Ludovik Anžuvina (nakon potpisivanja Zadarskog mira 1358. godine kojim su se Mlečani odrekli posjeda na istočnom Jadranu) zasebno izdao pojedinim dalmatinskim gradovima. Analiza

je pokazala na sličnosti i razlike kakvim su regulirani odnosi ugarske krune prema gradovima Zadru, Splitu i Šibeniku, pa onda, i Dubrovniku. Na nekoliko mjesta u tekstu knjige ponavljat će se ta osnovna razlika: dubrovačka je komuna unaprijedila autonomiju nakon prihvaćanja ugarskoga kralja, a ostali dalmatinski gradovi bivaju čvršće vezanim za državnu upravu. Za razliku od dubrovačke koja raspolaže pravom slobodnog izbora kneza, izvršnu vlast u dalmatinskim komunama pružimaju kraljevi pristalice u obličju hrvatskih i ugarskih velikaša. Nadalje, pozornost plijeni autoričin osvrt na početni dio Višegradske isprave; riječ je o intitulaciji, sastavnom dijelu svake srednjovjekovne isprave. Višegradska intitulacija niže naslove ugarskog kralja Ludovika. Autorica će kratkim osvrtanjem na povijest pripajanja naslova teritorijalnih oblasti kod ugarskih kraljeva, počev od Kolomana, na primjeru Ludovikovog oca Karla I. Roberta (1301.-1342.) zaključiti da su njegovi naslovi »više znakovi želja nego stvarne vlasti.«

88

Moram izreći u ovom trenutku, kako je upravo problematika oko kraljevskih naslova ugarsko - hrvatskih prijestolnika nadasve zanimljiva i još nedovoljno istražena historiografska tema. Možemo se slobodno zapitati da li takva nizanja naslova teritorijalnih oblasti uz kraljevo ime (koje nalazimo zabilježene na raznoraznim mjestima, ponajviše u pravnim dokumentima), odgovaraju stvarnoj slici vremena? Da li je svaki naslov kojeg kraljev pisar zapisuje na početku dokumenta odgovarao stvarnom području kraljeve vlasti? Neosporno je da će objelodanjivanje rasprava s temom konkretnih ovlasti srednjovjekovnih ugarsko - hrvatskih kraljeva nad nekim područjem i njihovnim (ne)poklapanjem s titulama što su ih nosili, izazvati veliko zanimanje povijesne struke.

U poglavljima koji sadržajno pokrivaju vremenski kontekst »prije« dubrovačke diplomatske akcije u Višegrad, autorica detaljno iznosi niz činjenica i okolnosti na širem dalmatinskom prostoru, te onim pod ugarskom krunom u razdoblju 13. i 14. stoljeća. Kronološki dijapazon događaja autorica povezuje i interpretira. Tako za postupno približavanje Dubrovnika ugarskoj kruni nudi objašnjenje o spletu međusobno nadovezujućih okolnosti: svakogodišnje trgovanje Dubrovnika s anžuvinskim Napuljem i stjecanje Stona i Pelješca 1333. godine začetak je intenzivnijeg praćenja događaja na širem prostoru Dalmacije; raste samosvijesti vlastele stjecanjem nasljednog prava na mjesta gradskih vijećnika od 1332. godine; pod ogrtačem svakodnevnice grada iz dana u dan očitovala se sve veća napetost prema mletačkoj upravi itd. U najpogodnijem trenutku kada je Ludovik Anžuvina u suradnji s komunama skršio mletačku dominaciju na prostoru Dalmacije, dubrovačka je prougarska skupina izborila većinu u gradskoj vijećnici i priklonjenost Mlečanima zamijenila pregovorima s ugarskim kraljem. Pomno birani poslanici među dubrovačkom vlastelom izborili su u Višegradu od kralja ono najbitnije: pravo uprave grada da sama izabire kneza, kao i nesmetanu provedbu vanjsko - trgovačke politike. Takvom formalnom, nominalnom vlašću kralja nad Dubrovnikom začinje

priča o Dubrovačkoj Republici.

Pored interpretacije začetka autonomne gradske uprave u godini 1358., autorica se zadržava na problematici tumačenja Višegradskog ugovora u historiografskom diskurzu od 14. stoljeća do naovamo. Naime, potpisivanjem Višegradskog privilegija Dubrovčani su po prvi puta stupili u političku zajednicu s Hrvatskom, Dalmacijom i Slavonijom. Oko te prostorne integracije hrvatskih zemalja pod zajedničku krunu iznosila su se svakojaka tumačenja. Autorica iscrpno razmatra iskaze što kroničara - što povjesničara, pokazujući nam kako su mnogobrojni od tih tumača upadali u zamke političkih motiva vlastita vremena i kako su u distanacama od nekoliko stoljeća pripisivali toj prostornoj integraciji i onu integraciju smještenu u kolektivnoj svijesti. Jasna su autoričina objašnjenja kako dubrovačko zbližavanje hrvatskim zemljama nije produkt osjećaja zajedništva koju su dubrovačke vlasti mogle imati prema ostalim dalmatinskim gradovima. Godina 1358. može samo služiti kao praktična oznaka za početak tog dugostoljetnog i za povjesničara vrlo teško konceptijski, objašnjivog procesa snaženja etničkoga zajedništva u hrvatskim zemljama. Autorica nudi sljedeći zaključak: »ulazak u političku zajednicu učinio je srednjovjekovnu Hrvatsku i Ugarsku bližim Dubrovčanima, no o nekom dalmatinskom i hrvatskom osjećaju identiteta tada još ne može biti ni govora. Politička integracija stvorila je temeljnu podlogu za to, no tek za neko drugo vrijeme.« (str. 130)

Na kraju, nimalo nevažno, Zdenka Janeković Römer napisala je knjigu bogatim, nadasve lako prohodnim rječnikom, pokazujući nam još jednom kako historiografski tekst uvijek znači podjednaku mjeru rada na izvorima kao i rada na jeziku. Ne zaboravimo da pisanje o povijesnim zbivanjima oblikuje priču koja na stilskom i kompozicijskom planu privlači ili ne privlači čitateljstvo, unutar i izvan struke. U onom što nazivamo završnim činom povjesničareva posla, u prevođenju rezultata istraživanja u pripovjedni iskaz Zdenka Janeković Römer se doprijašnjim radovima, pokazala iznimno uspješnom. Knjiga Višegradski ugovor temelj Dubrovačke Republike samo je potvrda autoričine estetske vještine u pisanju o povijesti.

Izdvojit ću još jedan paragraf (i bit će to zadnji) kako bi razložila osobno mnijenje o ovoj knjizi. Metodološki sloj posebno je zaokupirao moju pažnju. U dosadašnjem poznanstvu domaćeg historiografskog korpusa nisam zapazila domišljatiji način kompozicijskog ustroja knjige. Sjetih se ipak, Stanka Andrića. Dijeli sa Zednkom Janeković Römer potrebu da »vidljivu« stranu teksta (kompoziciju, raspored poglavlja, stil pisanja) pomno osmisli. Upućujem stoga, čitatelja da promotri strategiju porabljenu u ovoj knjizi koja otklanja od šifriranog modela historiografske prezentacije. Naspram, uobičajene kompozicije povjesnikova teksta - što podrazumijeva da poslije uvodnih natuknica o tematskom kompleksu teksta, druga cjelina ili poglavlje bude opis dosadašnjeg stanja u istraživanju dotične teme – autorica je komponirala rezultate svojih istraživanja na sasvim drugačijem principu. Uvodnim stranicama izdvojila je na tri stranice, jezgru svoje spoznaje o Višegradskom ugovoru. Iznijevši

pri tome, i povijesna značenja što ih vrijeme nastanka i stoljeća naovamo pridaju tome dokumentu – događaju. Daljnji smjerokaz istraživanja ima polazište u samom tekstu Višegradske diplome. Čitaocu postaje dostupan »govor« prošlosti, a kako je ovdje riječ o formulaičnom obliku kraljevske isprave, u modalitetu pomoćnih povijesnih znanosti, napose diplomatike, omogućeno je precizno iščitavanje sastavnih dijelova isprave i neizbježno uklopljenih toposa.

Kritika izvora uobičajeno je zahvat kojeg povjesničar ostavlja za sate provedene u radnom kabinetu. Sačuvani izvor iz prošlosti tako najčešće, biva pokraćen u prezentacijskom segmentu rada. Zdenka Janeković Römer nudi nam polaznicu svoga istraživanja – tekst, tekstualne varijante i ukazuje na proturiječja što ih je recepcijska praksa tumačenja kroz stoljeća o tome tekstu bilježila. Induktivnim postupkom tekst Višegradskog ugovora lokalizira u kontekst, odnosno u horizont onog događajnog i nedogađajnog »prije« i »poslije«. Odgovarajući na povijesni regulativ kronološke logika autorica dalje razvrstava poglavlja knjige, ne podlijegajući pri tome, suhoparnom nizanju »događajnice«. Tome doprinose zabilješke o promjenama u svakodnevlju Dubrovnika, o gradskoj dnevnoj politici i sudskim sporovima u 14. stoljeću, te pozornost skreće prema subjektima - izabranim službenicima višegradske misije.

»Događajnica« iz pera Zdenke Janeković Römer ne biva dosadnom i zbog njene estetike vještine u pisanju o povijesti. Taj fenomen »lijepog« historiografskog teksta po mome mnijenju, proizlazi iz dijapazona jezičnih mogućnosti što ih autorica poznaje, te po otklonu od apstraktne terminologije koja prosječnog čitatelja zamara. Zamjerka koju iščitavam iz teksta tiče se opreka prougarska/ugarska koalicija u Dubrovniku prije 1358. godine, oprečno tumačenje Višegradskog dokumenta od strane Dubrovčana i ugarskoga dvora. Autorica je samo naznačila te polarizacije, no nije ih problematizirala. Tako je kompleks povijesnog događaja nastojala svesti na što jasniju i jednoznačnu stratifikaciju. Postmodernističko znanstveni areal uči nas da u pristupu objektu - predmetu proučavanja, moramo sagledati sve ambivalentne pore što ih objekt posjeduje.

Možda je, ipak, razlog da se autorica nije pozabavila s tim oprekama, u - za povjesničara važnoj činjenici - a ona je da prošlost o štošta tome šuti.

PRO TEMP O R E

Č A S O P I S
S T U D E N A T A
P O V I J E S T I

IMPRESSUM

1

Uredništvo: Goran Miljan, Ivan Basić, Maja Crnjac, Tin Pongrac,
Naslovnica / Prijelom: Mario Topić, Jasmina Skočilić
Glavni urednik: Ivan Dujmić
Lektorirala: Maja Crnjac
Izdavač: ISHA Zagreb – Klub studenta povijesti
Izdanju časopisa financijski potpomogao Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
Rukopise primamo na web adresu: isha-zg@net.hr
Tiskano u 200 primjeraka
Tiskara: Zrinski, d. o. o.
ISSN: 1334 - 8302